

Investigation of Motives for Adolescent Risk Taking in Terms of Egocentrism, Peer Pressure, Ses and Gender

Neslihan Güney Karaman¹

ABSTRACT. The aim of this study is to determine the motives for adolescents risk taking and to analyze motives for adolescent risk taking from the perspectives of egocentrism, peer pressure and socio-economic status variants. 905 students attending four high schools in Ankara took part in the research. There were four different measurement scales in the research. The first one is “Motives for Adolescents’ Risk Taking Scale” which Henry and Kloep’s (2001) classification was taken as the basis to determine the motives of risk taking in adolescents’. During the scale improvement stage correction and elucidation factor analyses were developed. Motives for Adolescents’ Risk Taking Scale, Revised Personal Fable, Revised Imaginary Audience and Peer Pressure Scale were used in this study. As a result of multiple linear regressions analyzes personal fable which is a dimension of egocentrism has been stated as the variable which has the most estimating power. The motives for adolescent risk taking are revealed by personal fable, imaginary audience and peer pressure and a developmental point of view is presented.

Keywords: Adolescence, risk taking, egocentrism, personal fable, imaginary audience, peer pressure.

SUMMARY

Purpose and significance: Risk-taking behavior is prevalent in adolescence and considered to be a common characteristic of the experiences during this stage in life (Scott 2004, Kloep and Hendry 2001, Steinberg 2002). Hendry and Kloep (2001) studied adolescent risk-taking behavior in relation to their reasons for taking the risk. This approach was based on the reasons and motives for adolescent risk-taking behavior, rather than different risk areas. Hendry and Kloep (2001) thus classified adolescent risk-taking behavior in 3 categories: Irresponsible, thrill seeking, and audience controlled behaviour. Güney and Cok (2006) added a new category named “calculated risk” to Hendry and Kloep’s (2001) classification of the causes of adolescent risk-taking behavior. Calculated risk implies that the risk-taker considers the long-term effects, contributions and personal benefits of the risk before taking it. Adolescents can be observed to exhibit and refer to many behaviors which fit in with the irresponsible, thrill seeking, and audience controlled behaviours in Hendry and Kloep’s (2001) classification.

This study aims to determine the motives for risk-taking among adolescents and examine them with respect to the variables of egocentrism (personal fable, imaginary audience), peer pressure and socio-economic status.

Methods: Multiple linear regressions analyze regression analysis was utilized to identify the variables that predict the motives for risk-taking among adolescents.

Motives for Adolescent Risk-Taking Scale, Egocentrism Scales (New Personal Fable / New Imaginary Audience) and Peer Pressure Scale were used in this study.

Results: The results showed a high and meaningful relationship between the personal fable, imaginary audience, peer pressure, socio-economic status and gender variables and motive for adolescent of risk taking scores ($R= 0.569$, $R^2=0.323$, $p<.01$, $p<.05$).

Personal fable, peer pressure, imaginary audience and socio-economic status were concluded to be meaningful predictors of motives for risk taking at the level $p<.000$, while gender was meaningful at the level $p<.05$.

¹ Yard. Doç.Dr., Baskent University, neslihanguney@yahoo.com

While no meaningful difference existed between the irresponsible behavior, hedonism and calculated risk factors scores of girls and boys obtained from the Motives for Adolescent Risk-Taking Scale, there was a difference between the two genders with respect to having audience control and taking risks for thrill-seeking.

There were also meaningful and strong relationships among the subdimensions of the Motives for Adolescent Risk Taking Scale. Such relationships existed particularly between irresponsible behaviour and hedonism (.562**) and thrill seeking (.557**); hedonism and thrill seeking (.583**) and calculated risk (.481**); thrill seeking and calculated risk (.524**). The motives for adolescent risk-taking varied meaningfully by socio-economic status.

Discussion and Conclusion: Gender related comparisons in the subscales of the Motives for Adolescent Risk Taking Scale showed that there were differences between girls and boys regarding behaving in front of an audience or by considering an audience, and thrill-seeking. In other words, boys tended towards risky behaviour because of its thrill and to perform in front of an audience. On the other hand, a meaningful relationship existed between the motives for risk-taking scores all adolescents and personal fable, imaginary audience, peer pressure, socio-economic status and gender. It is believed that this scale may reveal the factors that encourage adolescents towards risk-taking behaviour.

As a result of this study personal fable which is a dimension of egocentrism has been stated as the variable which has the most powerful variable. Other predictors are peer pressure, imaginary audience; socio-economic level and gender are not found predictives of motives for risk taking. There is middle status but significant relationship between socio-economic status and gender and personal fable; and between imaginary audience and peer pressure.

Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynaklarının Benmerkezlilik, Akran Baskısı, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi

Neslihan Güney Karaman²

ÖZ. Bu çalışmanın amacı, ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarının belirlenmesi ve risk almanın içsel kaynaklarının benmerkezlilik (kişisel söylence, hayali seyirci), akran baskısı ve sosyo-ekonomik değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmaya Ankara ili merkezinde farklı liselere devam eden 905 öğrenci katılmıştır. Araştırmada dört farklı ölçme aracı kullanılmıştır. İlki, ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarını belirlemek amacıyla, Hendry ve Kloep'in (2001) sınıflaması temel alınarak, "Riskin İçsel Kaynakları Ölçeği" açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri de kullanılarak geliştirilmiştir. Riskin İçsel Kaynakları Ölçeği, Yeniden Kişisel Söylence, Yeniden Hayali Seyirci ve Akran Baskısı Ölçeği bu çalışmada kullanılmıştır. Aşamalı regresyon analizi sonucunda benmerkezliliğin bir boyutu olan kişisel söylencenin, risk almanın içsel kaynaklarını yordama gücü en fazla olduğu saptanmıştır. Diğer yordayıcılar sırasıyla, akran baskısı, hayali seyirci, sosyoekonomik düzey ve cinsiyettir. Sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet ile kişisel söylence, hayali seyirci ve akran baskısı arasında anlamlı ama orta düzeyde ilişkiler ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ergen; risk alma; benmerkezlilik; kişisel söylence; hayali seyirci; akran baskısı

GİRİŞ

Çocukluktan ergenliğe geçiş döneminde bireyin gelişimi ile ortaya çıkan değişimler sonucu, birey farklı rolleri denemekte, eskisine göre ailesinden bağımsızlaşmakta, akıl yürütmesi gelişmekte ve yaşamı keşfetmeye başlamaktadır. Ergenin yaşadığı deneyimler onun yaşantısına büyük katkı getirmekte, ergenin kimlik ve özerklik gelişimine destek olmakta, farklı yetişkin rollerini denemesi ve bir grubun üyesi olabilmesi için fırsatlar yaratmaktadır.

Risk alma davranışı ergenlikte artmakta ve özellikle yetişkinliğe geçişle birlikte daha fazla yoğunluk kazanmaktadır (Furlong ve Cartmel, 1997; Arnett, 2000). Ergenlikte risk alma davranışı ergenlerin yaşamında yaygın ve etkilidir. Ayrıca, risk alma ergenlik döneminde yaşanan deneyimlerin ortak bir özelliğidir (Scott, 2004; Hendry ve Kloep, 2001; Steinberg, 2002). Risk alma, olumlu fırsatlarına karşın genel olarak endişe duyulan bir olgudur. Ergenlerde risk alma kavramı, bireyin riski algılama ve yaşamını etkileme biçimleri bakımından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Risk alma, istem dışı davranışlarla birlikte sağlık açısından olumsuz etkileri ortaya çıkarabilecek, belirli ve kestirilebilir sonuçları olmayan davranış olarak tanımlanmaktadır (Bell ve Bell, 1992; Irwin, 1993).

Ergenler davranışlarının uzun vadeli ya da doğrudan etkilerini düşünmeden, o davranışın sınırlı ve bekledikleri yararıyla ilgili olarak, ancak davranışa ilişkin hiçbir deneyimleri olmadan risk alabilirler. Geleneksel olarak ergenlikte üç davranış örüntüsü risk tanımı içinde yer almış ve incelenmiştir: 1) Cinsel davranışlar, 2) Madde kullanımı, 3) Motorlu/eglençeli araç kullanma. Ayrıca, risk alma ile ilgili olarak antisosyal davranışlar, otoriteye başkaldırma kumar ya da şans oyunları oynama gibi çalışmalara da rastlamak mümkündür.

Risk alma davranışı modern toplumun bir uzantısı olarak da ele alınmaktadır. Modern toplumun özellikleri ve toplumdaki değişimler, bireylerde risk alma davranışını etkilemektedir. Ekonomik ve sosyolojik değişimler, bireylerde "yenilik arayışına" ve "farklı arayışlara" yönelmeye yol açmaktadır. Modern toplumun bir getirisi olarak, risk almadan ilerlemek ve birtakım kazanımlar sağlamak güç görünmektedir (Beck, 1992). Lightfoot'a (1997) göre, risk alma ve macera yaşama sürecinde kayıplar

² Yard. Doç. Dr. Başkent Üniversitesi, neslihanguney@yahoo.com

ve zararlar olabileceği gibi risk ve maceranın kişiliğin bir göstergesi, fırsatların ve kişisel gelişimin bir kaynağı olarak da ele alınması olanaklıdır. Lightfoot (1997) ergenin yaşamında risk almanın önemini “*Her macera yeni bir dünyanın doğuşudur*” şeklinde ifadelendirmiş ve ergenlerin risk alarak yeni başlangıçlar yapması gerekliliğine işaret etmiştir.

Gelişimsel bakış açısına göre, bir davranışın birey için riskli olup olmadığını belirlemede bireyin içinde bulunduğu yaş dönemi önemlidir ve buna bağlı olarak, risk alma davranışını gelişimsel bağlamda açıklamak en iyi yollardan biridir. Gelişimsel bakış açısında, ergenlerin risk alması, ergenin yaşantısına katkı getirmesi ve bireyin gelişimsel olarak ergenlik dönemine girmesiyle birlikte ortaya çıkması bakımından ele alınmaktadır. Irwin ve Millstein’a (1986) göre, risk alma davranışları, ergenin gelişim sürecinde özerklik, deneyim kazanma ve yakınlık gereksinimini karşılamaktadır.

Risk alma davranışı ergenlik boyunca farklı gelişimsel evrelerde farklı anlamlara gelmekte ve farklı işlevlere hizmet etmektedir. Ergenlik döneminde risk alma eğilimindeki artışın nedenini, ergenin bilişsel, biyolojik, duygusal (kişilik) ve toplumsal gelişimindeki değişimlerle açıklamak olasıdır. Ergenlerde bilişsel gelişim ergenin risk almasını ergen benmerkezliliği ve karar verme süreci açısından etkilemektedir.

Ergen benmerkezliliği ilk ergenlik döneminde başlamakta, ileri ergenlik dönemi sonuna doğru 20’li yaşlarda sona ermektedir. Elkind (1967) ergen benmerkezliliğini hayali seyirci ve kişisel söylence olmak üzere iki temel kavrama göre açıklamaktadır. *Hayali seyirci* (Imaginary audience) kavramında ergenin yarattığı bir “seyirci” vardır ve kendiyi çok fazla ilgilendiği için sürekli olarak başkalarının kendilerini gözledikleri ve kendileri hakkında konuştuklarını sanmakta ve bir düşsel seyirciye göre tepkide bulunmaktadır. *Kişisel Söylence* (Personel Fable) olarak tanımlanan özellikle birey için kendi düşünceleri çok yenidir ve ergen bu düşüncelerin eşsiz (emsalsiz) olduğunu düşünür. Ergen, aldığı risklerin kendine zarar vermeyeceğini düşünür ve “*Bana birşey olmaz*” düşüncesiyle risk almaktan kaçınmaz.

Risk alma davranışında bilişsel bakış açısının temel aldığı bir diğer kavram ise karar vermedir. Kişi riskli davranışa karar verirken, davranışın olası sonuçlarına ilişkin bir düşünme süreci işletmektedir. Karar verme sürecinde ergenlerin aldıkları riskin kendilerine göre, kısa vadeli yararlarına önem verdiklerine vurgu yapan Siegel ve Cousins (1994), ergenler için algılanan kazanç ne kadar yüksekse ergenlerin risk almalarının da artacağını belirtmişlerdir.

Toplumsal gelişimi temel alan yaklaşımlara göre, bireyin çocukluk döneminden itibaren içinde bulunduğu aile yaşantısı ve akran ilişkileri risk davranışlarının ortaya çıkmasında etkilidir. Toplumsal çevre bireyin risk almasında önemli bir etken olarak görülmektedir. Anababanın ergenle ilişkisi, akran etkisi, akran gurubuna kabul edilme, anababa tutumları, çevresel etkiler ve toplumsal gelişimin içerisinde yer alan çalışma konularındandır (Steinberg, Lamborn, Darling, Mounst ve Dornbusch, 1994; Carr, 2001; Kıran, 2002; Johnson, Costanzo, Coie, Rose, Browne ve Johnson, 2003; Little ve Steinberg, 2006). Araştırmacılar, ergenlerin risk almasında toplumsal yapının önemine vurguda bulunmaktadır.

Ergenlerin risk alıp almamalarında, yaşamlarının ilk yıllarındaki anababaya bağlanmaları da etkili olmaktadır. Anababaların çocuk yetiştirme biçimleri, çocukların toplumsal olarak ne gibi davranışlar göstereceklerinin önemli belirleyicilerinden biridir (Boyer, 2006). Ailede anababa çocuk ilişkisi, evden kaçma, aile bütünlüğü, anababanın madde kullanması ya da suç işlemiş olması, aile içi şiddet, anababanın ergene model olması gibi değişkenler ergenlerin risk almasında etkilidir.

Akranlar, ergenlerin risk alma davranışında önemli bir etkiye sahiptir. Jessor’a (1998) göre, akranların baskısı, ergenlerin risk alma davranışı üzerinde ailenin etkisinden daha fazladır. Ergenlerin grup halinde risk almaları daha yaygın olarak görülmektedir. Bunu toplumsal olarak kabul edilme isteği ve grubun yönlendirici etkisi ile açıklamak olanaklıdır. Ergenler toplumsal baskı nedeniyle, özellikle de akranları tarafından riske yöneltilmekte ve yaşamlarını tehlikeye sokabilecek riskli davranışlarda bulunmaktadırlar.

Kitle iletişim araçları ve toplumsal normlar gibi topluma ait etkiler risk davranışlarında önemli bir etkiye sahiptir. Bu davranışlara ilişkin medyada rol modellerinin sunulması, korunmasız cinsel ilişki ve alkol kullanımının özendirilmesi gibi konuların işlenmesi önemlidir. Farklı toplumlar ve

toplumsal ilişkiler risk alma konusunda bireyi güdüler ya da farklı olanaklar sunabilir. Toplumdaki normlar, risk alma konusunda önemli bir belirleyicidir.

Ergenlikte risk almanın gelişimsel olarak incelenmesinde bir duygusal gelişim konusu olan “*heyecan arama*” da yer almaktadır. Heyecan arama ergenlerde (Greene ve diğerleri, 2000) ve 20’li yaşlarda (Arnett, 2000) en yüksek düzeydedir. Bir bireyin heyecan duygusu yüksek ise, ileri düzeyde yenilik ve yoğunluk içeren deneyimler onun için tatmin edicidir. Heyecan arama ve risk alma ilişkisini farklı değişkenler ile ele alan çalışmalar son yıllarda artış göstermektedir (Rolison ve Scherman, 2003).

Duygusal gelişimin temel alındığı ruh sağlığı durumu ve risk alma davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda da, kişilik, depresyon düzeyi, aleksimitik işlevler, kaygı düzeyi ve benlik algısı arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Vogel, Hurford, Smith ve Cole, 2003; Gullone ve Moore, 2000; Brejard, Bonney ve Pedinilli, 2006; Özbay ve diğerleri, 1991). Bu çalışmalarda bireyin kişilik özelliklerinin, depresyonda olmalarının, kaygı yaşamalarının ve düşük benlik algısına sahip olmalarının risk almalarında önemli bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Biyolojik gelişimi temel alan yaklaşımlar risk alma davranışının, genetik hazır bulunuşluk ve doğrudan hormonların ve hormonal değişimin erinlik dönemine neden olması ile ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Risk davranışında ailenin doğası, aile yapısı, risk alma davranışında genetik hazır bulunuşluk önemlidir.

Hormonların ergenlerin risk alma davranışları üzerinde hem doğrudan, hem de erinlik dönemine girişle birlikte dolaylı olarak önemli bir role sahip olduğu varsayılmaktadır (Scott 2004; Igra ve Irwin, 1996). Ergenlerin yaşlılarından erken ya da geç olgunlaşması risk alma davranışının gerçekleşmesinde ya da gerçekleşmemesinde farklılığa neden olmaktadır. Fiziksel görünüşünde ortaya çıkan değişimlerle birlikte ergen, alkol kullanma, sigara içme ve cinsel ilişkiye girmeyi de içeren “yetişkin” gibi davranmak eğilimindedir. Öte yandan Scott (2004) ile Ernst, Grant, London, Contoreggi, Kimes ve Spurgeon (2003) risk almayı, beynin nörofizyolojik mekanizmasının işleyişiyle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir.

Risk Almayı Açıklayan Yeni Yaklaşımlar

Ergenlerin biyolojik olgunlaşmasına göre risk almayı açıklayan *biyopsikosoyal model* Irwin ve Millstein (1986) tarafından ortaya konmuştur. Biyopsikosoyal model, riskli davranışların ortaya çıkmasında biyolojik olgunlaşma zamanının doğrudan bireyin bilişsel gelişimini, kendini ve toplumsal çevreyi algılamasını ve kişisel değerlerini içeren psikososyal gelişimi etkilemesini göz önüne alan bir yaklaşımdır. Bu modelde biyolojik etkenler, ergenin gelişimi, kişilerarası çevre belirleyicileri (aile işlevselliği, akranlar), çevresel belirleyiciler ve toplumsal etkenler yer almaktadır ve tüm bu faktörler birbirlerini etkilemektedirler.

Biyopsikosoyal modelde, cinsiyet, genetik hazır bulunuşluk ve hormonal etkiler gibi biyolojik etkenler, heyecan arama, risk algısı, depresyon ve düşük benlik saygısı gibi psikolojik etkenler, anababa tutumu, anababanın risk davranışında bulunması, model olması, akranların davranışları ve sosyo-ekonomik düzey gibi toplumsal-çevresel etkenler yer almaktadır. Modele göre, ergenin risk almasında ergenin korunmasız, tehlikelere daha açık ve kolay incinebilir olması, düzensiz bir aileye sahip olması, okula geçiş (ilköğretimden orta öğretime geçiş), madde kullanması ve akranların risk davranışına öncülük etmesi etkilidir.

Riskli davranışları açıklamada kullanılan ve ergenlerin yaşamını önemli ölçüde etkileyen *problem davranış* kavramı, ilk olarak Jessor ve Jessor (1977) tarafından ortaya atılmıştır. Problemlili davranış, toplumsal olarak tanımlanan, toplum ya da yasal normlar tarafından kabul edilmeyen, dışlanan davranış olarak bilinmektedir ve bu modelde risk alma ergen gelişimine zarar ve tehdit oluşturabilecek olumsuz bir davranış olarak ele alınmaktadır.

Bu bakış açısına göre, ergenin risk almasında hem çevresel hem de bireyden kaynaklanan birçok etken rol oynamaktadır. Bu yaklaşım üç temel sistemden oluşmaktadır: Algılanan çevre sistemi, kişilik sistemi ve davranış sistemi. Her sistem hem problem davranışta bulunmaya teşvik eden, hem de problem davranışta bulunmaya karşı bireyi kontrol edecek, koruyacak değişkenlerden oluşmaktadır. Problem davranış kuramı, bu üç sistemin birbirini etkilemesinden oluşmaktadır. Jessor, Turbin, Costa,

Dong, Zhang ve Wang'a (2003) göre, koruyucu etkenler, bireyin yaşantısındaki toplumsal kontrolün ve algılanan çevrenin desteğinin yeterli olmasıyla bireyin problem davranışı gösterme olasılığının azalmasını sağlamaktadır. Risk etkenleri ise, bireylerin problem davranışta bulunmaya yatkın olması gibi, riskli davranışta bulunma olasılığını arttıran etkenlerden oluşmaktadır. Yazarlara göre, koruyucu etkenlerin etkisinin azalmasıyla, risk etkenlerinin etkisi artmaktadır.

Ergenlerin risk alma davranışını problem ya da ergenlik döneminin olumsuz yanı olarak değerlendiren araştırmacıların aksine, Hendry ve Kloep (2001; 2002), risk almayı olumlu olarak değerlendirmektedir. Hendry ve Kloep (2002) *gelişimsel zorluklar modelinde* (Model of Developmental Challenge) bireylerin güçlüklerle baş ederek ve risk alarak geliştiklerini, ilerlediklerini vurgulamaktadır. Birey yaşamının ilk yıllarından itibaren potansiyel kaynaklar adı verilen, biyolojik hazır bulunuşluk, toplumsal kaynaklar, yetenekler, öz-yetkinlik (self efficacy), yapısal kaynaklar gibi çeşitli kaynaklara sahiptir. Yaşamda ilerlemeyi sağlayan şey, bireyin risk alması ve önüne çıkan durumlarla mücadele etmesi, o güçlüklerle baş etmesidir. Birey günlük yaşamında zorluklarla başederken ve risk alırken, bireysel kaynaklarını ve bu kaynakların zorluklarla etkileşimini kullanmaktadır.

Birey yaşamın başından itibaren potansiyel kaynaklarından oluşan bir "havuz"a sahiptir. Bireyin sahip olduğu kaynaklar bireyin mücadele etmesiyle, olaylarla ya da sorunlarla baş etmesine yardımcıdır.

Birey olaylarla ya da sorunlarla karşılaşır bunları aşmaya çalışarak bu sorunlarla baş edebilir. Bu bakış açısında bireyin sahip olduğu kaynakları bazı refleksler gibi içsel ya da öğrenilmiş davranışlardan oluşmaktadır. Modele göre, öğrenme yaşamın ilk yıllarından, ölüme kadar devam etmektedir. Modelin temel aldığı üç tür risk alma davranışı kaynakları vardır:

Sorumlu davranışta bulunma: Birey davranışının olumsuz sonuçlarını düşünmeden, o anı düşünerek risk almaktadır. Korunmasız cinsel ilişkiye girmek bu kaynağa örnek olarak verilebilir.

Heyecan arama: Bireyin o davranıştan duyacağı heyecan nedeniyle risk almasıdır. Örneğin yamaç paraşütü yapmak.

İzleyicinin kontrolü olma: Etraftaki kişiler üzerinde hayranlık uyandırarak risk almak. Örneğin, bireyin kayıkla tehlikeli atlayışları denemesi.

Hendry ve Kloep'in (2001) ergenlerin risk alma nedenlerini açıklayan sınıflamasına, Güney ve Çok (2006) *hesaplanmış risk* (calculated) olarak adlandırdıkları yeni bir kategori eklemiştir.

Hesaplanmış riskte, risk alan kişinin aldığı riskin uzun süreli sonuçlarını, katkılarını ve kendine sağladığı kişisel yararını düşünmesi ön planda olmaktadır. Hesaplanmış risk bireyin ilişkilerinin gelişmesini ve gelecek planlarını da kapsamaktadır ve bireyin içinde bulunduğu durumdan bir adım daha ileriye gitmektedir.

Bu çalışmanın amacı, "liseye devam eden 14–19 yaşlarındaki ergenlerde riskin içsel kaynaklarının belirlenmesi ve riskin içsel kaynaklarının benmerkezlilik (kişisel söylence, hayali seyirci), akran baskısı, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet değişkenleri açısından incelenmesidir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini üç farklı sosyo-ekonomik düzeyde yer alan liselerde öğrenim gören ve yaşları 14–19 arası değişen, basit seçkisiz örneklem yöntemiyle oluşturulan toplam 905 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan ergenlerin farklı (üst, orta ve alt) sosyo-ekonomik düzeylerden gelmelerine özen gösterilmiştir. Bu nedenle, TÜİK tarafından Ankara mahalleleri için yapılan SED sınıflamasına dayanarak, okulların temsil ettiği sosyo-ekonomik düzeyler temel alınarak ergenlere ulaşılmıştır. Sosyo-ekonomik düzeylere göre alt sosyo-ekonomik düzey %28, orta sosyo-ekonomik düzey % 34 ve üst sosyoekonomik düzey % 38 oranında örnekleme yer almaktadır. Katılımcıların %55'i kadın, %45'i erkektir.

İşlem

Araştırmanın geniş bir örneklem grubunda yapılması için gerekli izinler alınmış ve araştırma 2005–2006 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubundan veri toplama işlemi için araştırmacıyla birlikte veri toplama konusunda yetişmiş iki araştırmacı da görev almıştır. Çalışmada yer alan ergenlerden kimlik bilgileri alınmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları Ölçeği

Ölçek, (Güney, 2007) tarafından geliştirilmiş 35 maddeden oluşan, 4'lü likert tipi bir dereceleme ölçeğidir. Ölçek maddeleri "Bana tamamen uygun" seçeneğinden başlamak üzere 4'ten 1'e doğru puanlanmıştır. Bu puanlama ile ölçeği alan bireylerin alabilecekleri en düşük puan 53, en yüksek puan ise 212'dir. Puanların düşüklüğü ergenlerin risk almaya ilişkin içsel motivasyonlarının düşük, yüksek olması da motivasyonlarının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğin alt maddeleri, seyirci kontrolü, sorumsuz davranış, hedonizm, heyecan arama ve hesaplanmış riskten oluşmaktadır.

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçek, araştırmacı tarafından geliştirildiği ve bir modele dayandığı için, açıklayıcı faktör analizinin ardından, Ergenlerde risk almanın içsel kaynakları ölçeğine uygulanan temel bileşenler analizi sonucunda elde edilen 35 maddelik ölçeğin beş faktörlü yapısının geçerliliğini değerlendirmek amacıyla uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda "Maximum Likelihood" verilerin uygun bir normal dağılım gösterdiğini belirtmektedir.

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar test güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Her bir alt boyuta ilişkin test-tekrar test güvenilirlik katsayıları şu şekildedir: Seyirci kontrolü .74, Sorumsuz davranış .73, Hedonizm .83, Heyecan .41, Hesaplanmış .51

"Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları Ölçeği" likert tipi bir dereceleme ölçeği olduğu için güvenilirliği hesaplamak için iç tutarlılık ölçüsü olan cronbach alfa katsayısı kullanılmıştır. 35 maddelik ölçek için, 510 öğrenciden elde edilen cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Her bir alt boyuta ilişkin cronbach alfa katsayıları ise şu şekildedir: Seyirci kontrolü .86, Sorumsuz davranış .81, Hedonizm .82, Heyecan .83, Hesaplanmış .71.

Benmerkezlilik Ölçekleri (Yeniden Kişisel Söylence/ Yeniden Hayali Seyirci)

Güney (2007) tarafından Ergenlerin benmerkezliliklerini incelemeye yönelik olarak Lapsley ve Murphy (1985) tarafından yeniden gözden geçirilerek geliştirilen "Yeniden Kişisel Seyirci" ve "Yeniden Hayali Seyirci" ölçeklerinin Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır (Güney, 2007).

Uyarlama çalışmasında güvenilirlik için, ölçekten alınan puanların tutarlılık derecesini belirlemek amacıyla iki yönteme başvurulmuştur. Bunlardan birincisi test-tekrar test yöntemidir. Test tekrar test uygulaması sonucunda, ergenlerin ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki korelasyonlar, Yeniden Hayali Seyirci Ölçeği için 0.78, Yeniden Kişisel Söylence Ölçeği için ise, 0.70 olarak bulunmuştur ($p < .05$). Ölçekleri oluşturan maddelerin iç tutarlılığına Cronbach Alfa katsayısı ile bulunmuştur. Yeniden Hayali Seyirci Ölçeğinde yer alan maddelerin içtutarlılık katsayısı 0.89, yeniden kişisel söylence ölçeğindeki maddelerin içtutarlılık katsayısı 0.75 olarak belirlenmiştir. Test-tekrar test yöntemi ve içtutarlılık katsayısının her ikisi de orta düzey bulunmuş ve bu nedenle benmerkezlilik ölçeklerinin güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Benmerkezliliğin iki boyutu olan "kişisel söylence" ve "hayali seyirci" ölçeklerinin Türkçeye uyarlanması sürecinde, ölçeklerin Türk kültürüne uygunluğunu daha iyi biçimde görmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucu "Maximum Likelihood" verilerin uygun bir normal dağılım gösterdiğini belirtmektedir. Her iki ölçeğin analiz sonuçlarından da anlaşıldığı gibi ele alınan gruba ilişkin olarak doğrulayıcı faktör analizi sonuçları iyi bir uyum göstermektedir. Ölçeklerin yapılarına ilişkin model kabul edilebilir bir uyum iyiliğine sahiptir.

Akran Baskısı Ölçeği

Kıran (2002) tarafından geliştirilen Akran Baskısı Ölçeği, ergenlik dönemindeki bireylerin yaşamış oldukları akran baskısı düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek likert tipi dereceleme

dayanan bir ölçektir. Ölçeğin iki alt ölçeği bulunmakta ve tamamı için Cronbach Alfa katsayısı (34 madde) .90, Doğrudan Akran Baskısı alt ölçeği için (19 Madde) .89, Dolaylı Akran Baskısı alt ölçeği için (15 Madde) .82 'dir. Ek olarak test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ölçeğin tamamı için. 82, Doğrudan Akran Baskısı Alt Ölçeği için. 74, Dolaylı Akran Baskısı Alt Ölçeği için .79 bulunmuştur. Ölçekten alınan puanların yüksek olması akran baskısının yüksek, düşük olması ise akran baskısının düşük olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarının, benmerkezlilik (kişisel söylence, hayali seyirci), akran baskısı, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey açısından yordanması için, "aşamalı regresyon analizi" yöntemi uygulanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, toplanan verilerin, uygun yöntem ve teknikler kullanılarak analiz edilmesi sonucunda elde edilen bulgular, araştırmada cevaplandırılmak üzere ele alınan soruların sırası esas alınarak sunulmuştur. Bu çerçevede sorulara ilişkin bulgulara yer verilmiş ve tartışılmıştır.

Ergenlerde risk almanın içsel kaynakları, benmerkezlilik (kişisel söylence, hayali seyirci), akran baskısı açısından ne derece yordandığı?

Kişisel söylence, hayali seyirci, akran baskısı, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet değişkenleri ile birlikte ergenlerde riskin içsel kaynakları puanları yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir ($R= 0.569$, $R^2=0.323$, $p<.01$, $p<.05$). Tablo. 1'de görüldüğü gibi, adı geçen beş değişken birlikte, ergenlerde riskin içsel kaynaklarındaki toplam varyansın yaklaşık %32'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin riskin içsel kaynakları üzerindeki önem sırası; kişisel söylence (0.342), akran baskısı (0.220), hayali seyirci (0.189), sosyo-ekonomik düzey (0.153) ve cinsiyettir (0.086).

Tablo.1. Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynaklarına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β^2	t	P
Sabit	10.353	3.580	-	2.892	.004
Kişisel Söylence	0.325	0.028	0.342	11.555	.000
Akran baskısı	0.278	0.038	0.220	7.306	.000
Hayali seyirci	0.252	0.041	0.189	6.190	.000
SED	5.792	1.056	0.153	5.484	.000
Cinsiyet	2.966	1.000	0.086	2.959	.003

$R= 0.569$ $R^2=0.323$ $F_{(5, 897)}=85.710$

Tablo.1'de regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, kişisel söylence, akran baskısı, hayali seyirci ve sosyoekonomik düzey değişkenlerinin riskin içsel kaynakları üzerinde $p<.000$ düzeyinde, cinsiyetin ise $p<.05$ düzeyinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyin analize girmesi için dummy kodlama yapılmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyler arası farklılığa ilişkin bulguların ileriki bölümlerinde yer almaktadır.

Kişisel söylene ve hayali seyirci alt ölçekleri ve akran baskısı değışkeni ile ergenlerde risk almanın içsel kaynakları alt ölçekleri arasında ilişki var mıdır?

Tablo.2. Belirlenen bağımsız değışkenlerle Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynaklar Ölçeğinin alt boyutları olan, seyirci kontrolü, sorumsuz davranış, heyecan arama, hesaplanmış risk ile kişisel söylene, hayali seyirci alt boyutları ve akran baskısı ölçeği arasındaki ilişkiler

Değışkenler	Seyirci Kontrolü	Sorumsuz Davranış	Hedonizm	Heyecan Arama	Hesaplanmış
Seyirci Kontrolü	1	.371(**)	.301(**)	.370(**)	.394(**)
Sorumsuz Davranış	.371(**)	1	.562(**)	.557(**)	.433(**)
Hedonizm	.301(**)	.562(**)	1	.583(**)	.481(**)
Heyecan arama	.370(**)	.557(**)	.583(**)	1	.524(**)
Hesaplanmış	.394(**)	.433(**)	.481(**)	.524(**)	1
Havalılık	.495(**)	.209(**)	.250(**)	.235(**)	.240(**)
Kendini önemli hissetme	.219(**)	.051	.099(**)	.093(**)	.102(**)
Kendini gösterme	.260(**)	.033	.034	.079(*)	.132(**)
Biriciklik	.238(**)	.136(**)	.112(**)	.131(**)	.131(**)
Yaralanabilir olmayan	.285(**)	.318(**)	.344(**)	.411(**)	.424(**)
Tam güçlülük	.233(**)	.161(**)	.214(**)	.274(**)	.313(**)
Akran Baskısı	.308(**)	.276(**)	.240(**)	.203(**)	.134(**)

Belirlenen bağımsız değışkenler ile Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları ölçeğinin alt boyutlarını oluşturan, alt ölçekler arasındaki ilişkilere bakıldığında (Tablo 2) bağımlı değışken Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynaklar Ölçeğinin alt boyutlarından ilki olan seyirci kontrolü ile yordayıcı değışkenlerden hayali seyirci alt boyutları, havalılık (.495**), kendini önemli hissetme (.219**) ve kendini gösterme (.260**), kişisel söylene alt boyutları biriciklik (.238**), yaralanabilir olmama (.285**), tam güçlülük (.233**) ve son yordayıcı değışken olan akran baskısı (.308**) değışkenleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı ancak orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları Ölçeğinin ikinci alt boyutu olan sorumsuz davranış ile hayali seyirci ölçeğinin alt boyutlarından yalnızca havalılık (.209**) alt boyutuyla, kişisel söylene ölçeğinin bütün boyutlarıyla biriciklik (.136**), yaralanabilir olmama (.318**), tamgüçlülük (.161**) ve bir diğer yordayıcı değışken olan akran baskısı (.276**) ile istatistiksel bakımdan anlamlı ama düşük düzeyde ilişkiler vardır. Bu sonuçlardan kişisel söylene alt boyutlarından yaralanabilir olmama özelliği, Greene ve diğerlerinin (2000) belirttiği gibi, sorumsuz ya da dikkatsiz olma özelliği ile doğrudan ilişkili olduğu bulgusuyla örtüşmekle birlikte aradaki ilişkinin yüksek olmadığı görülmektedir.

Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları Ölçeğinin üçüncü alt boyutu hedonizm olarak belirlenmiştir. Hedonizm ile hayali seyirci ölçeğinin alt boyutları olan havalılık (.250**) ve kendini önemli hissetme (.099**), kişisel söylene ölçeğini oluşturan alt ölçekler, biriciklik (.112**), yaralanabilir olmama (.344**), tamgüçlülük (.214**) ve akran baskısı (.240**) yordayıcı değışkenleri arasında anlamlı ve yine düşük düzeyde ilişkiler vardır.

Dördüncü alt boyut olan heyecan arama ile yordayıcı değışkenlerden hayali seyircinin alt boyutları, havalılık (.235**), kendini önemli hissetme (.093**) ve kendini gösterme (.079**), kişisel

söylencenin alt boyutları biriciklik (.131**), yaralanabilir olmama (.411**), tamgüçlülük (.274) ve son yordayıcı değişken olan akran baskısı (.203**) arasında anlamlı ancak orta derece ilişkiler olduğu saptanmıştır.

Son alt boyut olan hesaplanmış risk ile hayali seyirci ölçeğinin alt boyutları olan havalılık (.240**), kendini önemli hissetme (.102**) ve kendini gösterme (.132**), kişisel söylence ölçeğinin alt boyutları biriciklik (.131**), yaralanabilir olmama (.424**), tamgüçlülük (.313**) ve son yordayıcı değişken olan akran baskısı (.134**) değişkenleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı ancak düşük düzeyde ilişkiler vardır.

Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları Ölçeğinin alt boyutları arasında da anlamlı ve yüksek düzeyde ilişkilerden söz etmek mümkündür. Özellikle sorumsuz davranış ile hedonizm (.562**) ve heyecan arama (.557**), hedonizm ile heyecan arama (.583**) ve hesaplanmış risk (.481**), heyecan arama ile hesaplanmış risk (.524**) arasında anlamlı ve yüksek düzeyde ilişkiler vardır.

Tablo.3. Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynaklarına ilişkin ölçek puanlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları Ölçeğinin Alt Ölçekleri	sd	t	p	Kız N:443		Erkek N:315	
				$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S
Seyirci Kontrolü	903	4.34*	.234	17.03	6.13	18.85	6.33
Sorumsuz Davranış	903	4.58*	.721	16.34	5.02	17.89	5.04
Hedonizm	903	1.11	.014	12.68	4.23	12.98	3.90
Heyecan arama	903	1.39	.363	12.10	3.64	12.43	3.55
Hesaplanmış	903	1.34	.456	13.54	3.39	13.84	3.31

Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları ölçeğinde, riskin seyirci kontrolünde olmasında, [t(903)=4.34, p<.01] ve sorumsuz davranış [t(903)=4.58, p<.01] olarak gerçekleşmesinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılık vardır. Erkeklerde (X=18, 85; X=17.89) seyirci kontrolünde ve sorumsuz davranış kaynakları kızlara göre (X=17.03; X=16.34) daha yüksektir. Erkek ergenlerin risk almalarında sorumsuzluk ve başkalarının beğenisini kazanmak gibi içsel güdülenmeler kızlara göre daha önemlidir.

Tablo.4. Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynakları Ölçeğinin sosyo-ekonomik düzeye göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	13483.54	2	6741.77	23.97	.000	Alt SED- Orta SED, Orta SED-Üst SED
Gruplariçi	253652.1	902	281.21			
Toplam	267135.7	904				

Analiz sonuçları, Ergenlerde Risk Almanın İçsel Kaynaklar Ölçeğinin sosyo-ekonomik düzey yönünden anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. [F(2-902)= 23.97, p<.01]. Başka bir deyişle,

ergenlerde risk almanın içsel kaynakları, sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı bir şekilde değişmektedir. Farkın hangi düzeyler arasında olduğunu bulmak amacıyla Post-Hoc testi ile ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için Scheffe testi uygulanmıştır. Scheffe testinin sonuçlarına göre, orta sosyo-ekonomik düzeyde ($X=81.81$) ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ($X=75.04$) yer alan ergenlerin riskin içsel kaynakları ölçeğinden, alt sosyoekonomik düzeyde yer alan ($X=72.14$) ergenlere göre daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Bu bulgu farklı risk kaynaklarını orta sosyo-ekonomik düzey için daha işlevsel olduğu biçiminde açıklanabilir. Bulgulardan da görüldüğü gibi, alt ve orta sosyo-ekonomik düzey ile orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyler arasında anlamlı bir fark vardır. Ancak alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyler arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde bulgular bölümünde sunulan araştırma sonuçları yorumlanmakta, çalışmada elde edilen bulgular alanyazınla ilişkilendirilerek tartışılmaktadır.

Kişisel söylence, hayali seyirci, akran baskısı, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarını ne derece yordamaktadır?

Araştırmada yanıt aranan araştırma sorularından ilki ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarını en iyi açıklayan değişkenin ne olduğu sorusuydu. Bunun için aşamalı regresyon analizi ile kişisel söylence, hayali seyirci, akran baskısı, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerinin riskin içsel kaynaklarını yordama derecesi incelenmiştir. Yordayıcı değişkenler risk almanın içsel kaynaklarını %32 oranında açıklamaktadır. Bu bulgu yordayıcı değişkenlerin risk almanın içsel kaynaklarını dikkate değer oranda açıkladığını göstermektedir.

Regresyon katsayılarının karelerine göre, risk almanın içsel kaynaklarının en önemli yordayıcısı kişisel söylence olarak saptanmıştır. Kişisel söylence kavramı, gelişimsel bir özellik olan ve ergenlik döneminde çocukluktaki benmerkezlilikten farklı bir biçim olarak ortaya çıkan benmerkezliliğinin iki temel özelliğinden biridir. Kişisel söylencenin ergenin yaşamındaki yansımalarına bakıldığında, kişisel söylence ergenlerin risk almaya yönelmesini ya da riskin olası sonuçlarını değerlendirmesini açıklayabilen en iyi gelişimsel özelliklerden biridir. Alanyazında kişisel söylence ve ergenlerde risk alma arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmalar ve kuramsal açıklamalar mevcuttur (Steinberg, 2002; Greene ve diğerleri, 2000; Cantania, Dolcini, Coates, Kegeles, Greenblatt, Puckett, Corman, Miller, 1989). Bu açıdan bakıldığında çalışmanın bulguları alanyazındaki çalışmalarla tutarlı görünmektedir. Ergen birey “Bana bir şey olmaz” düşüncesiyle hareket ettiği zaman, zarar görme olasılığı yüksek olan bir davranışı gerçekleştirebilir. Kişisel söylence ile bireyin kendini incinmez, yaralanmaz, emsalsiz olarak görmesi onun rahatlıkla riskli davranışlarda bulunması için ortam hazırlamaktadır.

Lapsley, Flannery, Gottschlich ve Raney’e (1996) göre de ergenlikte girişilen risk alma davranışlarını açıklayan gelişim özelliklerinden biri kişisel söylencedir. Ergenler aldıkları riskin olumsuz olma olasılığının o davranışta bulunmayı engelleyecek bir unsur olmayacağını varsayarak hareket ederler.

Araştırma bulgularından anlaşılacağı gibi, akran baskısı da ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarını ikinci sırada açıklayan değişkendir. Akranlarla ilişkiler ergenlik döneminde en üst noktaya ulaşmaktadır. Bu çalışmada akranların ergenlerdeki riskin içsel kaynaklarını yordama açısından dikkate değer bir katkı getirdiği saptanmıştır. Bu bulgunun birçok araştırmacı tarafından desteklendiği alanyazında görülmektedir (Farrel ve White, 1998; Kıran, 2002; Maxwell, 2002; Bauman ve Ennett, 1996; Yılmaz, 2000). Ergenlikte akran ilişkileri ergen için önemli bir yere sahip olmaya başlamakta ve bireyin yaşamında anababanın yerini almaktadır. Ergenlik döneminde birey özerklik gereksinimini karşılama ve kimlik kazanma amacıyla akranlarıyla bir arada olmayı ve onlarla vakit geçirmeyi tercih etmektedir. Gelişimsel bakış açısına göre, aileden bağımsızlaşan ve bireyselleşen

birey zamanın büyük bölümünü akranlarıyla geçirmektedir (Helsen, Vollebergh, Meeus, 2000). Coleman, Hendry ve Kloep'e (2007) göre, ergenleri risk almaya yönelten etkenlerden biri olarak, serbest zaman etkinliklerini nasıl ve kiminle geçirdikleridir. Birtakım serbest zaman etkinlikleri riskli davranışların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Örneğin, serbest zamanında partiye, diskoya giden ya da çeşitli yerlerde öylesine zaman geçiren (Türkiye ergenleri için sokakta mahallede toplanıp birlikte zaman geçirmek, kahveye gitmek de söz konusudur) ergenlere bu ortamlar sigara ve alkol kullanma için ortam hazırlamaktadır. Jessor (1998) bu davranışların mantıksız ya da patolojik olmadığını, ergenin psikososyal gelişimi için önemli bir boşluğu doldurduğunu dolayısıyla işlevsel olduğunu ifade etmektedir. Ek olarak, bu tür davranışlar bireylerin akranlarıyla kaynaşmaları ve toplumsallaşmaları için de kolaylaştırıcı olmaktadır. Ergenler akranlarıyla zaman geçirirken, ailenin toplumsal kontrolünden ve otorite figürlerinden uzaklaşma eğiliminde olmaktadır. Ergenlerde riskli davranışın büyük bir çoğunluğu, anababa ve diğer yetişkinler tarafından yönlendirme olmadığı ve risk almak için akran baskısına maruz kaldıklarında ortaya çıkar (Miller ve Byrnes, 1997). Santor, Messervey ve Kusumakar'ın (2000) bulgusuna göre, akran baskısı, bireyin içinde bulunduğu akran gruplarının etkinliklerinde bir davranışı yapması için bireye ısrar etmekte ve onu cesaretlendirmektedir. Dolayısıyla ergenlerin riskli davranışta bulunmasında akranların baskısı önemli etkilere biri olarak görünmektedir.

Ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarının üçüncü yordayıcısı hayali seyirci değişkeni olarak saptanmıştır. Ergenin başkaları tarafından izlendiğini ve değerlendirildiğini düşünmesi (Vartanian, 2000), kendini ilgi odağı olarak bilmesi, hayali seyircinin temel özelliğidir. Başkaları tarafından izlendiğini düşünen ergen risk almanın içsel kaynaklarından biri olan kendisini izlediğini varsaydığı seyircilere göre hareket etmektedir. Ergeni izleyen akran grubundan kişilerse bireyin risk almasını daha olası duruma getirmektedir. Ergen için akranlar ve çevresi tarafından nasıl görüldüğü ve algılandığı çok önemlidir (Steinberg, 2002). Birey hem akranların etkisi ve hem de izlendiği düşüncesi hayali seyirci aracılığıyla başkalarının gözünde iyi ve hoş olmak için riskli davranışlarda bulunabilmektedir (Bromnick ve Bell, 2003). Hayali seyirciyi "gömülü kuram" (grounded theory) bakış açısıyla inceleyen Bromnick ve Bell (2003), "başka insanlar ne düşünür?" şeklinde sorular sorarak ergenlerin ilişkiler, giyim tarzı, cinsellik gibi konularda görüşlerini almıştır. Ergenlerin ele alınan konularla ilgili görüşlerini değerlendirerek, bireylerin günlük yaşamlarında verdikleri kararlarda hayali seyircinin ne kadar etkili olduğunu saptamışlardır. Yazarlara göre, ergenleri çevreleyen arkadaşlarından oluşan gerçek bir seyirci söz konusudur ve ergenler bu gerçek seyirciye göre davranışlarını yönlendirmektedir.

Ergenlerde risk almanın içsel kaynakları cinsiyete göre bir farklılık göstermekte midir?

Cinsiyet açısından erkek ergenlerin kız ergenlere göre riskin içsel kaynakları ölçeğinden daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Bu bulgu alanyazında risk almayla ilgili araştırmalarla örtüşmektedir (Arnett, 1992; Arnett ve Balle-Jensen, 1993; Parson, Siegel ve Cousins, 1997; Greene ve diğerleri, 2000). Bu bulgu toplumsal rollerin belirginleşmesiyle de ilgili olabilir. Toplum erkekler için kızlardan cinsiyet kalıp yargılarına uygun biçimde davranmasını beklemekte, bu da kızların birtakım riskli davranışları göstermesini engellemektedir (Wichstrom, 1999). Kültür tarafından kısıtlanma erkeklerin kızlara göre daha fazla risk almasına neden olmaktadır (Arnett, 1992). Kişisel söylence, hayali seyirci ve akran baskısı ölçeklerinin cinsiyete ilişkin farklılığına bakıldığında, kişisel söylence ölçeğinde, biriciklik alt boyutu dışında, yaralanabilir olmama ve tamgüçlülük boyutlarında erkeklerin puanları kızlara göre daha yüksektir. Erkeklerin toplum tarafından cesaretlendirilmesi ve kahraman olarak sunulması bu bulguyu açıklamak için önemli nedenlerden biridir. Bu bulgu Greene ve diğerlerinin (2000) araştırma bulgularıyla benzer bulguları içermektedir. Erkeklerin toplum tarafından cesaretlendirilmesi ve riske yönelik olarak bir kahraman gibi sunulması gerçeği bu bulguyu aydınlatır.

Erkekler havalılık boyutunda yüksek bir ortalamaya sahipken, kızlar kendini önemli hissetme alt boyutunda erkekler için daha yüksek bir sonuç vermiştir. Kendini gösterme alt boyutunda iki

cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki çıkmasına karşın, her iki cinsiyete ait ortalama değerler eşit sayılmaktadır. Erkek ergenlerin akranları arasında “popüler olma” isteği havalılık boyutunun yüksek çıkması, alanyazınla Byrnes, Miller, Schafer (1999) ile paralellik göstermektedir. Öte yandan kızların kendilerini önemli ve değerli görme isteğini de gelişimsel özelliklerden kaynaklanan nedenlerle açıklamak mümkündür. Erinlik dönemindeki değişim, kızların kendi görünüşüne yoğunlaşmasını getirmekte ve kız ergenlerde akranlar arasındaki popülerliği ve nasıl görüldüğüne ilişkin artan bir kaygı yaratmaktadır (Wichstrom, 1999). Ayrıca bu farklılık benlik saygısı ile de açıklanabilir. Usmiani ve Daniluk (1997) kız ergenlerin, erkek ergenlere oranla, sahip oldukları fiziksel benlik saygısının (kendi görünüşlerine ilişkin duyguları), genel benlik saygıları üzerinde daha önemli bir etkiye sahip olduklarını belirtmektedirler.

Akran baskısı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Erkek ergenler akran baskısından kız ergenlere göre daha fazla etkilenmektedir. Erkeklerin birlikte serbest zaman geçirecekleri etkinlikler ve yerler, maç izlerken alkol kullanma gibi, kızlara oranla daha fazla risk davranışlarına olanak sağlamaktadır. Ayrıca erkeklerin riske akranları aracılığıyla yönlendirilmesinde, arkadaşlarının yanında küçük düşmek ya da dalga geçilmek istememesi etkili olmaktadır. Güney ve Çok, (2006) tarafından yapılan bir nitel çalışmada bir erkek ergene ne tür risk aldıkları sorulduğunda, “eve geç gitme” yi örnek vererek, arkadaşlarından önce eve giderse, arkadaşları tarafından dalga geçilmesi yerine, babasından ceza görmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir. Buna benzer örnekler alanyazında rastlamak mümkündür (Bromnick ve Bell, 2003).

Ergenlerde risk almanın içsel kaynakları sosyo-ekonomik düzeye göre bir farklılık göstermekte midir?

Ergenlerde risk almanın içsel kaynakları sosyo-ekonomik düzeye göre incelendiğinde orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan ergenler risk almanın içsel kaynaklarından en yüksek puan alan gruptur. Bu bulgu Türkiye’de Yılmaz (2000) tarafından yapılan çalışmanın bulgularıyla örtüşmemektedir. Yılmaz (2000), üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerden daha yüksek risk alma davranışında bulunduğunu göstermiştir. Risk kaynaklarının orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan ergenlerde yüksek çıkması, orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan bireylerin şehir yaşamını daha fazla yaşamalarıyla açıklanabilir. Ayata (2005) orta sınıf ailelerin alt ve üst sınıflara göre şehirle daha fazla iç içe olduklarını belirtmektedir. Orta sınıf ailelerin çocukları da şehrin sunduğu ya da barındığı her türlü yaşayıştan etkilenmektedir. Bu yaşantıların içerisinde bireyin risk almasını tanımlayan birçok örnek vardır. Örneğin, orta sosyo-ekonomik düzeyde, dolayısıyla şehrin merkezinde yaşayan bir ergen kolaylıkla, alkol tüketebileceği yerlere gidebilir ve zaman zaman bunlardan ailesinin bile haberi olmaz. Bunun nedeni bu mekânların ergenlerin yaşadıkları yerlere çok yakın olması ve dolayısıyla buralara rahatlıkla gidebilmeleridir. Üst ve alt sınıf ailelerin yaşadıkları yerler daha iç içe ve bir arada ancak şehirden uzak ya da ayrı yerlerdir (Ayata, 2005). Yazara göre, örneğin Türkiye’de büyük kentlerde üst sınıftaki aileler “site” tarzı daha korunaklı yerlerde yaşamakta ve ergenler üzerinde ailelerin kontrollerinin az olduğu durumlarda bile, özgürlük alanları, site güvenliğine kadar olmaktadır. Aslında dolaylı olarak ailenin kontrolü söz konusu olmasına karşın ergenler bunu çok fazla hissetmemekte ve onlara tanınan bu özgürlük alanında bile diğer akranlarına göre daha bireysel davranmaktadırlar. Alt sosyo-ekonomik düzey için de, üst sosyo-ekonomik düzeye göre benzer ama biçimi farklı bir yaşam tarzı söz konusudur. Ele alınan araştırma grubunun bulunduğu çevreye bakıldığında, alt sosyo-ekonomik düzeyin genelde köyden kente göç alan yerler olduğunu görmekteyiz. Bu kesimlerde yaşayanlar, birbirleriyle akraba ya da aynı köyden gelen ailelerden oluşmakta ve buralarda sıkı ilişkilerin hâkim olduğu bir yaşam biçimi sürmektedirler. Birey yapacağı her davranışta çevre baskısını üzerinde hissetmekte ve daha kısıtlayıcı davranmaktadır.

Risk kaynakları ölçeğinde, “Bazen risk alır ya da tehlikeli bir şeyler yaparım, çünkü...” ifadesini tamamlayacak şekilde örneğin, “Bana heyecan verir” gibi maddeler yer almaktadır. Ölçekten de anlaşılacağı gibi, belirgin bir risk davranışının varlığını araştırmak yerine, risk kaynaklarını araştırmak risk almanın gelişimsel özelliğine, farklı toplumsal yapılarda ortaya çıkmasına ve araştırılmasına olanak sağlamaktadır.

“Yeniden Hayali Seyirci” Ölçeğiyle ergenlerde riskin içsel kaynaklarının alt boyutlarından biri olan seyirci kontrolü benzer özellikleri içermektedir. Ancak Risk Almanın İçsel Kaynakları ile Yeniden Hayali Seyirci ölçeğinin alt boyutlarının tümü arasında yüksek olmayan ama anlamlı bir ilişki vardır. Hayali seyircinin alt boyutlarından biri olan, “*Giyim tarzınızla hayranlık uyandırmak*” gibi maddelerin yer aldığı “havalılık” alt boyutu, seyirci kontrolüyle yüksek bir ilişkiye sahiptir (.495). Ergenlerin risk almasına ilişkin açıklamalara bakıldığında, bireyin kendini ispat etme, kendini gösterme gereksinimleri hayali seyirci özelliğiyle örtüşmektedir.

“Yeniden Kişisel Söylence” Ölçeğinin alt boyutlarından biri olan yaralanabilir olmama ile riskin içsel kaynaklarını oluşturan heyecan arama ve hesaplanmış risk alt boyutları arasında orta derece ve anlamlı bir ilişki söz konusudur. Heyecan arama ve yaralanabilir olmama alt boyutu arasındaki ilişkiyi açıklayan Greene, Krmar, Walters, Rubin ve Hale’a (2000) göre, kişisel söylenceyi daha çok gösteren ve heyecan arayışı daha yüksek olan ergenler özellikle daha fazla risk almaktadırlar. Ergenlerin risk almaya içsel güdülenmeleri açısından incelendiğinde Ankara’daki araştırma grubunu oluşturan ergenlerin içsel güdülenmelerini en çok kişisel söylence puanları kestirmektedir. Bunu akran baskısı ve hayali seyirci izlemektedir, erkek ergenler genel olarak daha yüksek puandadır ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki ergenler bu açıdan daha önde bir yapı göstermektedir.

Bu çalışma, ergenlerde riskin içsel kaynaklarının, güdüleyicilerinin neler olduğunu ve riskin içsel kaynakları ile gelişimsel özellikler olan benmerkezlilik, akran baskısı, demografik özellikler, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet ilişkisini ele almıştır. Gelişimsel bakış açısına göre, ergenlerin doğasında yer alan risk alma davranışının, ergen benmerkezliliğiyle birlikte ele alınması ve bu şekilde sunulması bu önemli görülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın ön hazırlık aşamasında, daha önce vurgulandığı gibi, risk almanın içsel kaynaklarına, yeni bir kaynak “hesaplanmış” risk eklenebilmesi de bu çalışmanın bir başka güçlü tarafı olarak değerlendirilebilir. Ancak, çalışmaya ilişkin bir öz değerlendirme yapıldığında, birtakım kısıtlılıklar da karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın daha büyük bir ergen grubuna uygulanmaması, riskin içsel kaynaklarıyla birlikte, geleneksel alanyazında yer alan risk alma davranışlarına ilişkin bir ölçeğin de sunulmaması bu kısıtlılıklar içinde yer alabilir. Geniş bir ergen grubuna gidilerek bu çalışmanın yapılması ergenlerin risk almasına ilişkin gelişimsel bir bakış açısına sahip olmayı sağlayacaktır.

Ergenlerde riskin içsel kaynaklarının gelişimsel yaklaşımla ele alınması ve ergen gelişimiyle ilişkilendirerek açıklanması bu çalışmanın güçlü yanlarından biridir. Ayrıca bu çalışma ergenlik döneminin önemli bir özelliği olan risk alma davranışının riskin içsel kaynakları açısından incelenmesi ve kültürel temel açısından değerlendirilmesi yönünden de ergen gelişimine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak bu çalışmada, ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarını, ergenlerin kendilerini incinmez, biricik ve bana bir şey olmaz düşüncelerinden ortaya çıkan kişisel söylence değişkeni ilk sırada açıklamaktadır. Ergenlerin risk almasında en önemli unsurlardan biri olan akran baskısı ikinci sırada ve hayali seyirci son sırada açıklayan değişkenler olarak saptanmıştır. Bireyin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik düzeyin ve cinsiyetin risk almanın içsel kaynaklarıyla arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Arnett, J.J.(2000). Emerging Adulthood, *American Psychologist*, 5 (55), 469–480.
- Arnett, J.J. and Balle- Jensen (1993). Cultural Bases of Risk Behavior: Danish Adolescent, *Child Development*, 64, 1842–1855.
- Ayata, S. (2005). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı, *Kültür Fragmanları* (içinde) (Hazırlayanlar: Deniz Kandiyoti, Ayşe Saktanber), İstanbul: Metis Yay.
- Bauman, K. E. and S.T. Ennett. (1996). On the Importance of Peer Influence for Adolescent Drug Use: Commonly Neglected Considerations. *Addiction*, 9, 185–198.
- Beck, U.(1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publication.
- Bell, N. and Bell, R. (1992). *Adolescent Risk Taking*. California: Sage Publication.
- Boyer, T.W.(2006). The Development of Risk Taking: A Multi-Perspective Review, *Development Review*, 26, 291–345.

- Bromnick R.D and Bell, J.H., (2003). The Social Reality of the Imaginary Audience: A Grounded Theory Approach, *Adolescence*, 38(150). 205–219.
- Brejjard, V., Bonnet, J. Pedinielli, L. (2006). Regulation Des Emotions, Depression et Conduites Risques: L'alexitymie, un Facteur Modérateur (Emotion regulation, Depression and Risk Taking Behaviour: Alexithymia as a Moderating Factor). *Annales Medica Psychologiques*, In press.
- Cantania, J.A., Dolcini, M., Coates, T., Kegeles, S.M., Greenblatt, R.M., Puckett, S., Corman, M., Miller, J. (1989). Predictors of Condom Use and Multiple Partnered Sex among Sexually Active Adolescent Woman: Implications for AIDS – Related Health Interventions. *Journal of Sex Research*, 26, 514–524.
- Carr, M.B. (2001). Risk and Protective Factors Among Youth Offenders. *Adolescence*, 36 (143), 409–425.
- Creswell, W.J. (1994). *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*, Sage Publication, USA.
- Elkind, D. (1967). Adolescence Egocentrism, *Child Development*, 38, 1025–1034.
- Ernst, M., Grant, S. J., London, E. D., Contoreggi, C. S., Kimes, A. S. and Spurgeon, L. (2003). Decision Making in Adolescents with Behavior Disorders and Adults with Substance Abuse. *American Journal of Psychiatry*, 160, 33–40.
- Farrell, A. D. and White, K. S. (1998). Peer Influences and Drug Use among Urban Adolescents: Family Structure and Parent-Adolescent Relationship as Protective Factors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 248–258.
- Furlong, A. and Cartmel, F. (1997). *Young People and Social Change: Individualization and Risk in Late Modernity*. USA: Open University Press.
- Greene, K., Krcmar, M., Walters, L.H., Rubin, D.L., Hale, J. and Hale, L. (2000). Targeting Adolescent Risk Taking Behaviors: The Contributions of Egocentrism and Sensation Seeking, *Journal of Adolescence*, 23, 439–461.
- Gullone, E., Moore, S., (2000). Adolescent Risk-Taking and The Five Factor Model of Personality. *Journal of Adolescence*, 23, 393–407.
- Güney, N. ve Çok, F. (2006). Adolescent risk-taking: Calculated risks, Turkish Experience. (Ergenlerde Risk Alma: Hesaplanmış Riskler) 10th Conference of the European Association for Research on Adolescence, 2–6 Mayıs 2006, Antalya.
- Güney, N. (2007). Ergenlikte risk almanın içsel kaynaklarının benmerkezlilik, akran baskısı, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet açısından incelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Helsen, M., Vollebergh, W. and Meeus, W. (2000). Social Support from Parents and Friends and Emotional Problems in Adolescence, *Journal of Youth and Adolescence*, 29 (3), 319–335.
- Hendry, B. L. and Kloep, M. (2001). One Risk in Time Saves Nine, *Psykologis Tidksift*, 4, 4- 9.
- Hendry, B. L. and Kloep, M. (2002). *Life Span Development: Resources, Challenges and Risks*: Thomson and Learning Press.
- Igra, V., and Irwin, C. E. Jr. (1996). Theories of Adolescent Risk-Taking Behavior.. J. DiClemente, W. B. Hansen, and L. E. Ponton (Editör.), *Handbook of Adolescent Health Risk Behavior* (İçinde), New York: Plenum.
- Irwin, C. (1993). Adolescence and Risk Taking: How are They Related? Bell, N. J. and Bell, R. W. (Editör). *Adolescent Risk Taking* (İçinde) Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Irwin C., Millstein S.G. (1986). Biopsychosocial Correlates of Risk-Taking Behaviors During Adolescence. *Journal of Adolescence Health Care*, 7, 82–96.
- Jessor, R. (1998). *New Perspective on Adolescent Risk Behavior*, NY: Cambridge University Press.
- Jessor, R., and Jessor, S.L. (1977). *Problem Behavior and Psycho-social Development: A Longitudinal Study of Youth*. New York: Academy Press.
- Jessor, R., Turbin, M. S., Costa, F. M., Dong, Q., Zhang, H., and Wang, C. (2003). Adolescent Problem Behavior in China and the United States: A Cross-National Study of Psychosocial Protective Factors. *Journal of Research on Adolescence*, 13, 329–360.

- Johnson, S.M., Costanzo, P.R., Coie, J.D., Rose, M.R., Browne, D.C. and Johnson, C.(2003). Peer Social Structure and Risk Taking Behaviors among African American Early Adolescents, *Journal of Youth and Adolescence*, 32(5), 375–384.
- Kıran B. (1999). *Akran Baskısı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lapsley, D.K., Flannery, D.J., Gottschlich, H. and Raney, M.(1996). Sources of risk and resilience in adolescent mental health. Paper presented at Sixth Biennial Meeting of the Society for Research on Adolescence, Boston, March 9, 1996. USA.
- Lightfoot, C. (1997). *The Culture of Adolescent Risk Taking*. New York: The Guildford Press.
- Little, M. and Steinberg, L.(2006). Psychosocial Correlates of Adolescent Drug Dealing in the Inner City, Potential Roles of Opportunity, Conventional Commitments, and Maturity. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43 (4), 357–386
- Maxwell, K.A.(2002). Friends: The Role of Peer Influence Across Adolescent Risk Behaviors, *Journal of Youth and Adolescence*, 31(4), 267–277.
- Miller, D.C. and Byrnes, J.P. (1997). The Role of Contextual and Personal Factors in Children’s Risk Taking. *Developmental Psychology*, 33, 814–823.
- Özbay, H., Göka, E., Mavili Aktas, A., Öztürk, E., Sahin, N. ve Güngör, S.(1991). Ergenlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımının Benlik İmajı, Depresyon ve Anksiyete Ölçümleri ile İlişkileri. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 4(3), 53–58.
- Parsons, J.T., Siegel, A.W. and Cousins, J.H. (1997). Late Adolescent Risk Taking: Effects of Perceived Benefits and Perceived Risks on Behavioral Intentions and Behavioral Change, *Journal of Adolescence*, 20, 381–392.
- Rolison, M. and Scherman, A.(2002).Factor Influencing Adolescent’s Decision to Engage in Risk Taking Behaviour. *Adolescence*, 37(147), 585–596.
- Santor, D., Messervey, D. and Kusumakar, V. (2000). Measuring Peer Pressure, Popularity, and Conformity in Adolescent Boys and Girls: Predicting School Performance, Sexual Attitudes, and Substance Abuse, *Journal of Youth and Adolescence*, 29 (2), 163–182.
- Scott, D.(2004) Program Outcomes for Youth Reduction of Risk Behaviors in Youth including: Risk Taking. 20 Mart 2004 tarihinde <http://ag.arizona.edu/fcs/cyfernet/nowg/ythrisktake.html> adresinden indirildi.
- Siegel, A. W. and Cousin, J.H.(1994). Adolescents’ Perception of the Benefits and Risks of Their Own Risk Taking. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 2(2), 89- 99.
- Steinberg, R. (2002). *Adolescence (6. Baskı)*, NY: McGraw-Hill Higher Education.
- Steinberg, L. Lamborn, S. Darling, N. Mounts, N. and Dornbusch, S. (1994). Over- time Changes in Adjustment and Competence among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent and Neglectful Families. *Child Development*, 65, 754–770.
- Usmiani, S. and Daniluk, J. (1997).Mothers and their Adolescent Daughters: Relationship between Self-Esteem, Gender Role Identity, and Body Image. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 45–62.
- Urgberg, K.A.,Değirmencioğlu, S.M. and Pilgrim, C.(1997). Close Friend and Group Influence on Adolescent Cigarette Smoking and Alcohol Use. *Developmental Psychology*, 33(5), 834–844.
- Wichstrom, L.(1999). The Emergence of Gender Differences in Depressed Mood during Adolescence: The Role of Intensified Gender Role Socialization. *Developmental Psychology*, 35, 232–45.
- Vartanian, L.R.(2000). Revisiting the Imaginary Audience and Personal Fable Constructs of Adolescent Egocentrism: A Conceptual Review, *Adolescence*, 35 (140), 639–661.
- Vogel, J.S., Hurford, D.P., Smith, V.J. and Cole, A. (2003). The Relationship between Depression and Smoking in Adolescents, *Adolescence*, 38 (149), 57–74.
- Yılmaz T (2000) Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji ABD. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir